

NÉPÚJSÁG

A természet kalendáriuma

CLXXVII.

Emlék a tavalyi november derekáról az Istenszéke alól. Kora délutáni köd a tájon, a fák levelei belesápadnak leheletébe s foltosodva eresztik el az ágakat. Középen, két fenyő között lelátni a Galonya üverére. A gyorsan lopkodó alkonyat erdők aranyát tompítja, színüket lopja.

Városi házam balkonján a virágládák utolsó díszai, a sárgára és rőt barnára aszalódott muskátlik mellett, egy szeszélyes begónia hirtelen hófehér dalra fakad. Csak a százszorszépek figyelnek még reá. Karcsú fényáriája itt felejtett nyársikoly. Hallgatom. S hagyom. Az első fagy kéjesen lép majd fejére. Aztán összegyűjtöm majd a félig átfagyott virágokat. Hálásak is a szoba melegében, de bármennyire igyekezzenek, rövid ideig bírják a háláadást. Hiába segítem őket tört vadrózsavesszővel, nemsokára csak az marad vázában: a csipkebogyók feketésvörös gyásza a többi virág felett. Szemérmes kéket már nem tudok hozzátenni a vörös levélhez, vérszín tölgylevélhez. A narancsvörös díszök még kitart – s még emlékeztet. Mire is?

Azokra a méregzöld mesékre, amelyek azt regélik, hogy óránként kéthektárnyi erdővel lesz kevesebb a Kárpátokban.

Vajon a 147 évvel ezelőtt Jászvásárban született **Emil Racoviță**, a bioszpeológia (barlangbiológia) tudományának megalapozója, a világ első Barlangtani Intézetének kolozsvári létrehozója mit szólna a Kárpátok ilyenén kifosztásához?

November 15. több más neves természettudósnak találkahelye is.

1630-ban e nap halt meg **Kepler**, a sokoldalú, de zaklatott sorsú prágai matematikus és csillagász. Ő fedezte fel, hogy minden bolygó ellipszis pályán mozog, amelynek gyújtópontjában a Nap áll, s kiszámította, hogy a Napból a bolygóhoz húzott úgynevezett rádiusz-vektor (vezérsugár) egyenlő idők alatt egyenlő területeket sűrol. Ebből következtetett arra, hogy a bolygók keringési idejeinek négyzetei úgy aránylanak egymáshoz, mint a Naptól való középtávolságaik köbei. Így küszöbölte ki **Kopernikusz** elméletének pontatlanságait. A bolygómozgás törvényeinek - amelyeket ma is Kepler-törvényeknek nevezünk - felfedezése nélkül **Newton** nem tudta volna megalkotni az általános tömegvonzás törvényeit. Egész életében a tudomány szabadságáért küzdött, azt hangoztatta, hogy a teológia illetéktelen a természettudomány kérdéseiben. Ugyanakkor, bár nem hitt benne, csillagjósolásból élt. **Madách** *Az ember tragédiájában* a mindenkori tudós mindenkori dilemmája ölt testet Kepler alakjában.

S ha már egy nagy természettudós nagy elődjét idéztük meg, hadd emeljünk kalapot az 1905-ben e napon elhunyt orosz **Szecsenov** előtt. Először ő tett kísérletet a lelki jelenségek bonyolult formáinak élettani alapon való magyarázatára, megállapítva, hogy a lelki folyamatok reflex-jelenségekre vezethetők vissza. Tana a feltételes reflexek tanának kiindulópontja. Tanítványa, **Pavlov**, teljesítette ki elméletét.

E hó 18-án emlékezünk meg az 1789-ben született francia festőről, **Louis Jaques Mandé Daugerre**-ről is. 1839-ben a Francia Tudományos Akadémián mutatta be találmányát, a fényképezést. Az akkori magyar tudományos életre jellemző, hogy már azon év márciusában a pesti Atheneum beszámol a feltalálásról.

„Az utazó, régiségbúvár, a természetvizsgálónak a daugerrotyp örökös és nélkülözhetetlen társa leszén.” - írta az újság.

S rá alig egy évre **Zimmermann Jakab** nagyváradi tanár már magyar nyelvű könyvet ír a fényképezésről. A fényképezés hamar tért hódít mifelénk is. **Lóczy Lajos** és **Orbán Balázs** végigfényképezi Erdélyt, földrajzi és néprajzi felvételeiknek ma is csodájára járunk.

Mi több, 1891-ben **Konkoly-Thege Miklós** megírja a világ első csillagászfényképészeti szakkönyvet.

S ugyancsak 18-án, 1888-ban alakult meg, **Petelei István** kezdeményezésére, az **Erdélyi Irodalmi Társaság** célul tűzve ki az erdélyi magyar irodalmi törekvések pártfogását. Megalakulásában nagy szerepet játszott a három évvel korábban létrejövő Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE).

Időzzünk el egy gondolatnyit Peteleinél, **Jetti** elbeszélését hívva segítségül.

A fellegek meggyültek s eltakarták a csillagokat. Mély sötét borult a falura. Hideg szél kelt s az esőcseppek karikákat vertek a tó vizén. Olyan bánatos fekete volt minden, mintha soha sem akarna kiderülni.

Hajnal felé a cserebokrokból álló cziheresen a száraz piros levelek csillámlottak a vízcseppektől; az ég homályos és szürke volt.

Az eső megeredt. Csupa lucsok lett minden. Néhány kakas iparkodott a faluban; az egyik kezdte a kiabálást, a másik nem hagyta; a miből csinos láрма keletkezett...

...Olyan homályos volt minden, hogy a domboldalon a temető sírfáit nem lehetett megkülönböztetni a megázott sírhantoktól.

Szépirodalmi kalandozásunkról az 1952-ben a napon meghalt **Paul Eluard Extázis** verséből térjünk be Somostetőnkre, ahol még feljajdul ezer színével ez a szürrealista ősz:

*Úgy állok itt e női táj előtt
Mint tűz előtt a gyermek
Tétován mosolyog könny csillog a szemében
E táj előtt ahol minden mozog ma bennem
Tükrök ködlenek és ragyognak két mezítlén
Testet tükrözve két évszak ölelkezését.*

*...A tűz az első tűz előtt
Parancsoló erős ok
Fölismert csillagom
S a földön és az ég alatt s szívemen kívül és szívemben*

*Második rügy legelső zöld levél
Mit szárnyával fedez a tenger
S belőlünk sarjadt ágaink hegyén a nap*

*Úgy állok itt e női táj előtt
Mint ág a tűzben*

Ősz és tél ölelkezése határán, maradok kiváló tisztelettel:

Kiss Székely Zoltán

Kelt 2015-ben, novemberi Újholdkor

A gyorsan lopakodó alkonyat erdő aranyát lopja

Úgy állok e női táj előtt, mint tűz előtt a gyermek